

Dr. Komlóssy György bányamérnök ünnepi beszéde Balás Jenő tiszteletére 2016. december 4-én, a Bányásznapon (Szent Borbála, a bányászok védőszentjének napján) Gánton a bánya megnyitásának 90. évfordulója alkalmából

Tisztelt Polgármester Asszony, Gánt polgárai, Kollégáim, Barátaim,

Amikor felkértek, hogy ezen a megemlékező ünnepen, itt az emléktáblája mellől szóljak Balás Jenőről – őszintén mondom – igen nagy megtiszteltetésnek éreztem. Aztán, amikor még jobban megismertem élete útját, már megtisztelő kötelességemnek éreztem.

Egy olyan embert ismerhettem meg, akit kora álmodozónak, fantasztának talált. Vagy a kora nem értette, vagy ő nem értette a korát. Egy tény, megszállottan kutatta a Dunántúl bauxit lelőhelyeit. A megszállotról tudjuk, hogy magányos. Így élt és így is halt meg alkotóerejének teljében 55 évesen.

A K-i Kárpátok vidékén a Gyergyói- és a Görgényi havasok közé zárt Maros völgyében született Gyergyóremetén 1882-ben székely családban. Apja gépész volt. Műszaki megoldások iránti érdeklődését hozhatta otthonról is. Tamási Áron Ábelétől tudjuk „a székely is olyan, mint a magyar, csak még annál is jobb”. Tegyük hozzá nyugodtan, a büszkén vállalt sorsa is olyan volt, csak még annál is nehezebb.

Hogy mi az a kemény belső erő, önbizalom, hit, akarat, tenni vágy, ami az akkori Magyarország végvidékeiről elhajt egy fiatal embert a székelyudvarhelyi gimnáziumon át a XIX-XX század fordulóján életerőtől pezsgő, világvárossá cseperedő Budapestre, csak sejteni lehet. Tudni csak az tudja, aki annak birtokában is van. A Sugár úton akkor a villamos is a föld alatt szaladgált, a Duna partján ott tündökölt Európa talán legnagyobb, de mindenképpen nekünk legszebb parlamentje, és éppen épült az akkori világ legnagyobb ívű hídja. A magyar nemzet büszkeség hajtotta alkotó ereje soha azelőtt és azután nem bontakozott ki ilyen világra szóló pompában. Mekkora út ez! Térben és időben egyaránt. Mert akkor ez a távolság nem a mai 700km volt, aminél nagyobb távolság a fővárostól az akkori hazában már nem is volt.

A József Nádor Műszaki Egyetemen csak egy évet végzett. Innen Selmechányára ment bányászni. 1907-ben végzett. Majd visszatért Erdélybe, ahol 1912-ben mérnöki irodát nyitott. A gazdasági kockázatok mérséklésére az elszórtan működő kis bányákat fogta össze szövetségbe. Azokban az években ismerte meg a Bihar-hegység bauxit lelőhelyeit, és ott volt az 1915-ben meginduló bányászatnál is. Majd saját bányavállalata is volt. Jól látta, hogy a megkutatótt nyersanyag hasznosításához megfelelő szállítási útvonalak is kellenek. Ezekhez koncepcionális terveket is készített.

Amikor 1919 őszén Bicskéről parasztszekéren elindult a Vértesbe egyenesen Gántra igyekezett. A halimbai bauxit analógiája alapján Taeger Henrik földtani térképe segítségével ezt a területet találta új bauxit-lelőhely felfedezésére érdemesnek. Amikor egy bányamérnök, geológus kalapáccsal a kezében egy földtani térképpel elindul, hogy földtani ismereteket szerezzen egy nyersanyag felkutatásához, az az ember onnantól kezdve már geológus.

Életrajz-írói leírják, hogy mit kínlódott, milyen makacs fejjel kelt reggelenként útra, sárban, esőben, szélben, majd fagyban újra és újra. A faluban már amolyan bolondnak is tartották. Csak egyet nem írtak le, mert az leírhatatlan. Az a boldogság, amikor végül a hosszúharasztosi vízmosásban már bauxitnak is tűnő vörös kődarabokat talált, melyek igaz gyengének, de már ércnek minősültek. Telegdi Róth Károly geológus szakmai támogatásával rögtön kutatási jogot is szerzett, igaz kölcsön pénzzel, melyet 1920 januárjában meg is kapott. Kezdetben a sekély, 6-8m-es fúrásokkal és aknákkal csak az érctelepek peremeit érte el, de 1922-ben a bagolyhegyi kutató táróval már minden várakozást felülmúlóan jó minőségű bauxitra leltek. Kiderült, hogy Balás Jenő Európa legjobb minőségű ércére bukkant.

Ekkor tájt már 142 db kutatási területe volt a Bakonyban, Vértesben és még a Budai-hegységben is. De mindez akkor rendkívüli nehézségekkel is járt, pénz is kellett hozzá, meg a kutatásait ellenző feltüzelt ellenszenvet is le kellett győzni. Telegdi Róth Károly bauxitföldtani tudásával és egyetemi professzori tekintélyével megint segítségére volt, aki nem csak földtani, hanem közgazdasági jelentőségét is felismerve támogatta. Felismerte azt a tényt, hogy a XX század legfontosabb fémhordozójának ércéről van szó, sőt azt az igazságot is, hogy a bauxitot Magyarországon kell feldolgozni, az alumínium kohászathoz pedig vízierőművet kell építeni. Prinz Gyula neves földrajztudósunk – nem akartam hinni a szememnek, amikor olvastam, – azt a Dunára tervezte oda, a bósi gát megépítése előtt 70 esztendővel.

A bánya megnyitásához viszont pénz kellett. Akinek lett volna nem adott, aki meg adott volna, annak meg nem volt. Sorba járta a bankokat, a tőkéseket, könyörgött segítsenek, ki kell aknázni, ott a kincs csak érte kell nyúlni. A válasz elutasítás volt. Sirattuk az elveszett országrészeket, de az, hogy adott helyzetben mit lehetne tenni a nemzeti tragédia súlyának mérséklése érdekében, az már csak keveseket érdekelt. Ő meg ennek az eszmének volt a megszállottja. És nem „temette el a nótát, nem káromkodott és nem fütyörészett”, mint Ady, a Hortobágy poétája, hanem fanatikus ambícióval tovább küzdött. A kutatási jogot végül az ALUÉRC Rt. vette meg, Az ALUÉRC Rt részvényeit pedig a német LAUTAWERKE-nek továbbította, akiknek meg elég tőkéjük volt ahhoz, hogy a bánya megnyitásához a megkezdett munkát befejezzék, és a bányanyitáshoz szükséges adatok ezzel rendelkezésre álljanak.

A gránási táró megnyitásával a kutatások rövidesen 3,5 millió tonna ércet igazoltak, kiváló minőségben. A magyar kormány végül 8 millió pengőért továbbította a németeknek, 1925-ben eladták húsz évre. Ők meg 1926-ban megnyitották a bányát. Senki nem tudja, mit érezhetett ez a derék ember, amikor megtudta, hogy minden küzdelme, próbálkozása ellenére a magyar bauxit feldolgozás nélkül külföldre kerül, ezzel együtt pedig a vagyon értékéből fakadó haszon is. Csak feltételezem; rögtön megtanulta, milyen is az, amikor valakire rászakad az a bizonyos „szittyá magasság”. De még ez sem volt elég, amikor hazament otthon várta felesége levele, hogy két fiával távozott, mert őt elhanyagolta, mert őt csak a bauxit érdekli.

Micsoda fantasztikus lelki ereje lehetett, mert még így is felállt. Kutatásokat kezdett molibdénre a Velencei-hegységben, nagyszabású terveket dolgozott ki a Balaton átrendezésére, a Tihanyi-félszigetnek szigetté alakítására, a Sió hajózhatóvá tételére, és ezzel a Balatont a tengerrel összekötendő, az 1930-as években pedig a budai hévforrások jobb kihasználására. Így lett Budapest, a Duna királynője – fürdőváros. Lehetett neki ebben is része.

Jó, igaz, nem minden ötlete, javaslata esett talpra. Meg is kapta a fantaszta örült jelzőt. De nagyon sok volt köztük, ami ennek a nyomorult, kifosztott, meggyalázott, elherdált és szétdarabolt ország maradványában a gazdasági talpraállást segítette, és még ki tudja mennyi segítette volna, ha hagyják.

Balás Jenőt írásai, előadásai révén is szerzett érdemeit külföldön persze nagyra tartották. Járt Németországban és Svájcban. Akkor nagy dolog volt egy európai látóköri. Ki tudja megmondani, mit érezhetett, amikor megtudta, hogy a német alumínium ipar a magyar bauxit révén egy év alatt nagyobb hasznot hoz, mint amennyit annak 20 éves kitermelési jogáért fizetett. Ő akkor 800 millió pengőre becsülte annak az értékét, melyet a németeknek 8 millióért adtak el. Hívták a svájciak, a németek, sőt még a bauxit hiányos Amerika is. Persze, hogy nem ment. Már tudjuk. Konok volt. – Gyergyóremete.

Balás Jenő kezén pengőben százezrek folytak keresztül, és ez a zseniális elme, ez a „bolond álmodozó”, ez a „fantaszta örült” legnagyobb szegénységben halt meg. Egy egyszobás lakás fürdőszobájában. Úgy is halt meg, ahogy élt. Egyedül. Temetésére pénzt az ALUÉRC nem adott, barátai a szó legszorosabb értelmében úgy koldulták össze az 1000 pengőt könyöradomány gyanánt.

Végrendeletében, amin keresztül, magát az embert is meg lehetett ismerni, – még minden más mellett – úgy is rendelkezett, hogy Gyergyóremete pedig a Kereszthegy ércének megkutatására fordítson figyelmet, meg az ott fakadó forrásokat balneológiai célból hasznosítsa.

Balás Jenő álmai azért nem hazudtak. Kellett még hozzá egy világháború, meg még úgy három évtized, amire a hazai bauxit-alumínium ipar központi irányítás alatt a legészszerűbb megoldást megtalálta.

Hajtsunk fejet most ennek az „álmodozó, fantasztának” a szobra előtt. Hajtsunk fejet, mert egy konokul, csakis a haza javára élő ember emléke előtt tehetjük. Tudjuk azt, hogy most is vannak ilyen sorsok és lesznek is székely-magyar sorsok, míg magyar él e földön. És szeretném hinni, hogy ebben a hazában mindig lesz, ha nem is több, csak egy, aki tudja ki volt Balás Jenő.

Jó Szerencsét!

Budapest, 2016. december, Szent Borbála napja.